DOI: 10.67363/dx56377s

Maia Nadare
https://orcid.org/0000-0002-3270-0728
Founder and CEO, BRAMS Institute

Tradition and Trends In Georgian Media Composition

(Abstract)

KEYWORDS: Print Media, Headline, Media Text, Linguistic Influence, Censorship, Composition, Journalism, Public Figures, Georgian Press, Georgia

The origins and evolution of the Georgian press diverged markedly from Western European and American models. Emerging under Russian (first imperial, then Soviet) conquest and cultural dispossession, Georgian journalism developed in adverse conditions and thus assumed a distinctive character. Between 1802 and the 1860s, the Russian Empire progressively annexed the Georgian principalities; institutions were dismantled and cultural life disrupted. Yet by 1819, Georgians had produced their first regular newspaper, *The Georgian Newspaper*. That early title – issued under imperial oversight – has provoked debate, but its existence reflects a hard choice faced by patriots: to publish a Georgian press under censorship or to forgo a national journalistic voice until political liberation in 1917. Waiting would have deprived Georgia of a century of journalistic development.

Imperial constraints shaped form and content. Issues of *The Georgian Newspaper* were composed in Russian for the censor's

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6

ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

scrutiny and only then translated into Georgian, producing a stilted register and awkward turns of phrase. Despite this linguistic burden – and chronic financial difficulties – the Georgian press expanded rapidly, nourished by an unusually rich literary tradition and by a cohort of public intellectuals determined to preserve and promote national culture. Their efforts yielded an impressive nineteenth-century journalistic heritage that modern scholars increasingly recognise as the true beginning of Georgian print culture.

Because Georgian journalism matured later than many European presses, it absorbed professional practices from abroad while adapting them to local imperatives. Headline-writing offers a telling example. Georgian editors adopted international conventions but had to satisfy additional demands: in an environment where the press served not only to inform but to sustain a national struggle for freedom, headlines needed to do more than summarise facts – they had to attract attention, convey analysis, and mobilise opinion. Accordingly, Georgian headlines became rhetorically ambitious, varied, and often strikingly inventive, deploying symbols, questions, epigrams, quotations, and bold assertions to engage readers and shape public debate.

The calibre of those early practitioners was decisive. Many founding journalists were prominent public figures – poets, intellectuals, and activists – who translated cultural authority into the craft of journalism. Ilia (Elijah) Chavchavadze, for example, combined literary stature with civic leadership; his editorial and literary work established standards that have endured and helped confer on Georgian journalism a national significance comparable

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

to the American Founding Fathers' contribution to republican institutions. The presence of such figures meant that journalistic forms arrived already charged with cultural purpose and professional competence.

The result is visible in the diverse typologies of Georgian headlines across the nineteenth and twentieth centuries: concise slogans and elaborate rhetorical constructions, symbolic devices and direct appeals, interrogative forms and playful allusions. A headline in the Georgian tradition is often a compact act of argumentation – as much a statement of intent as a guide to the story that follows.

Familiarity with the Georgian journalistic community yields a further practical generalisation. When reviewing contemporary Georgian media texts, I frequently recognise authors' names not merely as bylines but as markers of professional identity: former teachers, colleagues and students recur. That proximity affords insight into authors' habits and dispositions and supports the thesis that the quality of a media text – and of its headline in particular – depends substantially on whether the writer treats journalism as a vocation or merely as an occupation. Those who regard journalism as a calling are likelier to produce incisive, polished and resonant texts; those for whom it is a job tend to produce more perfunctory copy, leaving important compositional details to the subeditor.

Two further structural observations follow. First, the formative pressures of censorship and national struggle have endowed Georgian journalistic composition with a rhetorical density uncommon in more placid media markets: sentences are

ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

often charged with meaning beyond their immediate informational function. Second, the interdependence of literature and journalism in Georgia – with writers often moving between genres – has produced a press in which stylistic flourish and political argument are closely intertwined. This hybridity accounts for both the press's historical resilience and its aesthetic distinctiveness.

Looking forward, contemporary Georgian media must negotiate new constraints and opportunities – globalised information flows, digital platforms, commercial pressures and evolving norms of professional ethics. Yet the historical legacy remains instructive. The Georgian press developed under duress; its compositional traditions reflect a sustained effort to couple literary skill with civic purpose. Understanding those origins clarifies why Georgian headlines and media texts often read as compact interventions in public life rather than neutral vessels of information. They are the product of a culture in which writing has long served both to inform and to define a nation. Consequently, the Georgian media has functioned as a de facto Fourth Estate from its inception, carrying that civic purpose alongside its journalistic achievements into the present day.

ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

DOI: 10.67363/dx56377s

მაია ნადარეიშვილი
https://orcid.org/0000-0002-3270-0728
დამფუძნებელი და დირექტორი,
ბრამსის ინსტიტუტი

კომპოზიციის ტრადიცია და ტრენდები ქართულ მედიატექსტში

საკვანძო სიტყვები: ბეჭდური მედია, სათაური, მედიატექსტი, ლინგვისტური გავლენა, ცენზურა, კომპოზიცია, ჟურნალისტიკა, საზოგადო მოღვაწეები, ქართული პრესა, საქართველო

დასავლეთ ევროპისა და ამერიკის შეერთებული შტატების პრესასთან შედარებით ახალგაზრდა ქართული ბეჭდური მედიის ბედი თავიდანვე უცნაურად წარიმართა: ზღაპრულ ნაბოლარასავით, მრავალრიცხოვან ოჯახში გაახილა თვალი და მშობიარობას გადაყოლილი დედის წმინდა სულის მფარველობის პარალელურად, გულქვა დედინაცვლის უსამართლობასთან ყოველდღიურად შეგუება მოუხდა. იმპერიული მარწუხების გამო,[1] პირველი ქართული გაზეთი ისეთი პროპაგანდისტული კონტექსტითა და მიზანდასახულობით გამოდიოდა,[2] რომ ეს დღემდე საბაბს აძლევს ზოგიერთ ცრუმეცნიერს სადავო გახადოს ეროვნული პრესის დაბადების თარიღი. ასეთებს ავიწყდებათ XIX საუკუნის დასაწყისის ტრაგიკული პოლიტიკური რეალობა საქართველოში – სახელმწიფოებრიობის დაკარგვა, კანტიკუნტად შემორჩენილ მამულიშვილთა დევნა-ჟლეტის რუსული ტენდენცია და გადამთიელთა წნეხის ქვეშ ქართველთა ყოველდღიური გოლგოთა. დღევანდელი გადასახედიდან, დაუჯერებლადაც კი მოსჩანს იმგვარ სავალალო პირობებში მყოფი ქართული პრესის საოცრად სწრაფი პროგრესი, რისი დასტურია XIX საუკუნეში შექ-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

მნილი მდიდარი პუბლიცისტური მემკვიდრეობა.[3] მუდმივი ფინანსური პრობლემებისა და რუსი ჩინოვნიკების მხრიდან მკაცრი ცენზურის მიუხედავად, ქართული ჟურნალ-გაზეთების გამოცემის საქმემ მცირე დროში ფართო გაქანება პოვა. ამის ღირსეული საფუძველი უნიკალურმა მწიგნობრულმა და მსოფლიო დონის ლიტერატურულმა ტრადიციებმა შექმნა. როგორც ჩანს, ეროვნული პრობლემებისა და პრიორიტეტების ნაზავმა თავისებური კვალი დაატყო ჩვენს პირველ ჟურნალისტურ გამოცემებს.

სათაურის ბედიც ოდნავ განსხვავებული გამოდგა ქართულ რეალობაში. ერთი მხრივ, ქართული პრესის მოგვიანებით შექმნის გამო, იგი ითვალისწინებდა სხვათა საუკეთესო გამოცდილებასა და ტრადიციებს. ეს ეხებოდა პუბლიკაციათა დასათაურებაზე ზრუნვის აქტუალობასაც. მეორე მხრივ, სწორედ ეპოქის სულისკვეთებიდან გამომდინარე, ქართული ბეჭდური სიტყვა მხოლოდ ინფორმირების ფუნქციით არ და ვერ შემოიფარგლებოდა.[4] შესაბამისად, ჩვენში განსაკუთრებით აქტუალური იყო პუბლიცისტური აზრის მკითხველ საზოგადოებამდე მიტანა, რაც უეჭველად საჭიროებდა მასალის ეფექტურად დასათაურებას სწორედ პუბლიცისტური გაგებით. დაბოლოს, ქართული პრესის სათავეებთან იდგნენ განათლებული, ნიჭიერი მწერლები და ლიტერატორები, რომელთაც ცარიელი ფურცლიდან არ დაუწყიათ ჟურნალისტური მოღვაწეობა. ამავე დროს, ქართული ბეჭდური სიტყვის პროგრესზე მზრუნველი კალმოსნები, საზოგადო მოღვაწეებიც იყვნენ. თუ ამერიკელმა „დამფუძნებელმა მამებმა“ შეერთებულ შტატებს ჩაუყარეს საფუძველი,[5] ჩვენს ეროვნულ პრესას, შეიძლება ითქვას, ქართველმა „დამფუძნებელმა მამებმა“ დაუდეს სათავე. ამერიკული ტერმინის პერიფრაზირების უფლებას იძლევა თუნდაც მხოლოდ „ერის მამად“ ქცეული ილია ჭავჭავაძის ჟურნალისტურ-პუბლიცისტური მოღვაწეობის მნიშვნელობა ქართული საზოგადოების მსოფლიო მედიასივრცესთან ზიარებაში.[6]

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

სულ რაღაც ნახევარი საუკუნის არის ქართული პრესა, როდესაც იწერება ისეთი ოსტატური სათაურები, როგორიცაა:

- ილია ჭავჭავაძის „ქვათა ღაღადი“, „რა გითხრათ? რით გაგახაროთ?“, „კარგი რამ მჭირდეს, გიკვირდეს, ავი რა საკვირველია?!“, „ვიცინოთ, თუ ვიტიროთ“, „ღმერთმა ნუ დაგაბეროთ“, „ქარაფშუტობა, ორთავიანობა და ორპირობა უმეცარისა“, „ნუთუ?!“;
- აკაკი წერეთლის „იმე!“, „ლუკმა გავარდესო, ჯამში ჩავარდესო“, „ჩვენში ბოდიში რა საჭიროა“, „კუდაბზიკეთი“ (ვფიქრობ, ამ ნაწარმოების მხატვრული ლიტერატურისადმი მიკუთვნება შეცდომაა მისი დღემდე აქტუალური პუბლიცისტური გააზრების გამო, რაც ეფექტური ფელეტონური სვლის შედეგია);
- სერგეი მესხის „რა დაუკარგავს ქალებს და რას დაეძებენ ისინი?“, „ძლიერი და სუსტი ერი“, „რა მოეთხოვება გაზეთს?“, „ლიტერატურული პატიოსნება“;
- დიმიტრი ყიფიანის „რა ხალხია ქართველები?!“;
- ნიკო ნიკოლაძის „მშვიდობით, მშვიდობით!“, „ფრანგული პრესის დეკადანსი“, „სალამი!“, „მამულის სიყვარული და მსახურება“;
- ანტონ ფურცელაძის „ერთი უნცი ჭკვა, ათი წონა გული“, „შეუსრულებელი სურათი“, „ლოტოს მოქმედება ოჯახზე“, „ჩვენი სალტოლველო“, „ათი მტერს, ერთი მოყვარეს“, „ვისაც მოხვდეს ჩემი არა ბრალია“, „უტვინობა რა ძნელია“, „რა უნდა ვქნათ?“, „მახვილი თუ ინდუსტრია?“, „რა ვუყოთ ფულს, რომელიც გვიბრუნდება დამფუძნებელთ ბანკებიდამ?“, „ქურდის თავზედ ქუდი იწვის!“ და მისთ.

თვალის ერთი გადავლებითაც ნათელია, სათაურის როგორი მრავალფეროვნებაა ახლადფეხადგმულ ქართულ

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

პრესაში. აქ გვხვდება სათაური-სიმბოლო,[7] სათაური-კითხვა,[8] სათაური-მიმართვა,[9] სათაური-ფრაზა,[10] სათაური-განცხადება,[11] სახელდებითი სათაური,[12] მკითხველის ერუდიციაზე ორიენტირებული სათაური.[13] განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს სათაურის ერთ-ერთი სახის, რუბრიკის[14] აკაკისეული ორი შედევრი – „ცხელ-ცხელი ამბები“[15] და „ნადუღი“.[16] ამ რუბრიკებით გამოქვეყნებულ მასალებს საკუთრივ სათაურებიც[17] ახლდა: „ვინა სთქვა, რომ ჩვენში“, „ეს ორი, სამი დღეა“, „ახალი წლის შუაღამით“, „წინდა და ქუდი“, „უპაშპორტო სინიდისი“, „საფეთქი ჩიტი“, „სამი რამ ამშვენებს კაცს“, „გთხოვთ მიცნობდეთ“, „ქორს წიწილი მიჰქონდა“.[4] ისინი ან მასალის შინაარსთან ლოგიკურად და ორგანულად იყო შერწყმული, ან პუბლიცისტური წერილის საწყის ფრაზას წარმოადგენდა (რაც, ზოგადად, სათაურის წარმოშობის მსოფლიო ტრადიციის გაგრძელებაა).

იმ დროისთვის ლამის ასწლიანი ქართული პრესის ფურცლებს ამდიდრებს ვაჟა-ფშაველას ლაკონიური და ამავე დროს, მეტყველი სათაური-ფრაზა „რამე-რუმე“.[18] პუბლიცისტი ერთდროულად გამოხატავს თვითირონიასა და მწერლობის წინააღმდეგ გალაშქრებულ ოპონენტთა მიმართ სიბრალულნარევ იუმორსაც: „მეტყვის იგი დარწმუნებით, ისე დაბეჯითებით, რომ მეც თითქოს ეჭვში შევდივარ და მართლა უსაქმურად მიმაჩნია ჩემი თავი... პასუხი უნდა მისცე ამისთანა მსჯელობის პატრონს? იმას რომ ესმოდეს მწერლობის მნიშვნელობა, ესწავლა რამ და მისმა გონებამ სწავლის გემო იცოდეს, ამას არ იტყოდა“.[19] ამავე დროს, სწორედ ორაზროვანი ირონია განაპირობებს საკითხის სიმწვავის ხაზგასმასა და მსჯელობას მეტ დამაჯერებლობას, სერიოზულობას სძენს. ეს მოკლე სათაურიც კი გახაზავს ვაჟას გენიასა და მსოფლიოს მაჯისცემასთან მისი პიროვნების ბუნებრივ ნათესაობას, მის კოსმოპოლიტურ აზროვნებას,[20] რადგან წმინდა წყლის ბრიტანული მანერით ამცნობს მკითხველს ავტო-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

რის ტენდენციას – მოკლედ, სხარტად, ზუსტად, პირდაპირ, ქვეტექსტური იუმორით. ვაჟა-ფშაველა რამე-რუმეს ანუ უმნიშვნელოს უწოდებს მწერლობის აბუჩად ამგდებთა არაარგუმენტირებულ ნაუბარს (მსჯელობას ნამდვილად ვერ დავარქმევთ მწერლობის უსაქმურობად მონათვლის მცდელობას) და მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი დიდბუნებოვნებით, შემწყნარებლურად ხსნის მავანთა მცდარი პოზიციის მიზეზს: „რადგან არ იცის და არ ესმის, ამბობს გულწრფელად სისულელეს... მაგრამ, ნათქვამია ძველად: „ვინც რა უნდა თქვას, წისქვილმა კი ფქვასო“.[21]

ამ პერიოდში ჯერ კიდევ შეიგრძნობა სათაურისადმი ავტორის ორგვარი დამოკიდებულება. ერთი მხრივ, პუბლიცისტს გაცნობიერებული აქვს დასათაურების მნიშვნელოვნება და, რიგ შემთხვევებში, გამორჩეულად ზრუნავს საკუთარი მასალის „მეთაურ სტრიქონზე“.[22] ამავე დროს, ხშირია „პირობითი სათაურები“, რომლებიც აშკარად გამოკვეთენ მათი ავტორების ტენდენციას – თავად შინაარსი იმდენად მნიშვნელოვანია, მხოლოდ ადრესატის მითითებაც კმარა, რომ სათქმელმა მიაღწიოს მკითხველთა იმ კონკრეტულ ჯგუფამდე, ვისთვისაც განკუთვნილია ესა თუ ის პუბლიკაცია. ტიპური ნიმუშებია: „უფალო რედაქტორო“, „ბატონო რედაქტორო“, „წიგნი რედაქტორთან“, „წერილი რედაქტორთან“, „წერილი რედაქტორს“, „წერილი რედაქციის მიმართ“, „წერილი რედაქციასთან“, „წიგნი „დროების“ რედაქტორს“, „რამდენიმე სიტყვა „ცისკრის“ მკითხველებს“ და ა.შ. რა თქმა უნდა, თუ მსგავს დასათაურებას უშუალოდ პუბლიკაციის სათაურებად განვიხილავთ, ისინი ზოგადი და უვარგისი ნიმუშებია. ვერც პუბლიკაციის თემას ამცნობს მკითხველს, ვერც მასალის შინაარსით დააინტერესებს. ხშირად მეორდება რომელიმე „პირობითი სათაურის“ ვარიანტი ერთი და იმავე ავტორის განსხვავებული პუბლიკაციისთვის. გამოცემის ნომერი და თარიღი რომ არა, ასეთი მასალების

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

გარჩევა მხოლოდ გადანომვრით თუ იქნებოდა შესაძლებელი. მართებული გვგონია ასეთი ნიმუშების რუბრიკებად მიჩნევა და პუბლიკაციების უსათაურობის დაფიქსირება. უნდა აღინიშნოს, რომ რუბრიკასთან ერთად, კორესპონდენციული სტილის მასალებს თანამედროვე ამერიკულ პრესაში საკუთრივ სათაურებიც ახლავს,[23] თუნდაც ზოგადი და თემატური ნიშნით შერჩეული. თუ რომელიმე ამერიკული გამოცემის რედაქციის სახელზე მოსული წერილი კონკრეტულ პუბლიკაციას შეეხება, სწორედ იმ მასალის სათაურს ან სათაურის ფრაგმენტს იყენებს სუბრედაქტორი[24] წერილის ან წერილების „ქუდის“ ფუნქციით, რომელსაც მკითხველი გამოეხმაურა. იშვიათ შემთხვევაში, თუკი მოქალაქემ საკუთარ წერილში სხარტი და ზუსტი შეფასება მისცა რაიმე ფაქტს, მოვლენას ან პიროვნებას, ლიტერატურული რედაქტორი მსგავს ფრაზას სათაურად გამოყოფს.

ქართული პუბლიცისტიკის კლასიკოსების ნაწილი XIX საუკუნეში ღირსეულად წამოწყებულ ქართული პრესის განვითარების საპატიო მისიას XX-ის დასაწყისამდე აღასრულებდა მამულიშვილური თავდადებით. საუკუნოვანი მასალა გამოირჩევა არა მხოლოდ თემატურ-ფაქტობრივი, გეოგრაფიული თუ კრიტიკულ-პუბლიცისტური გააზრების სიმდიდრით, არამედ პუბლიკაციათა არქიტექტონიკული[25] მრავალფეროვნებითაც.

* * *

XX საუკუნემ ღირსეულად ჩაიბარა ქართული პრესის ფუძემდებელთა მდიდარი გამოცდილება. სათანადო მიმართულებით გაკვალულ ჟურნალისტურ სავალს, ინფორმირების პარალელურად, მუდამ ახლდა პუბლიცისტური ნააზრევის მკითხველთან ეფექტურად მიტანის მაღალი კულტურა. ასეთი ნიმუშია გერონტი ქიქოძის „ჩაქუჩიანი მამაკაცი“,[26] რომელიც მნიშვნელოვანია სათაურსიმბოლოში კოდირებული პრობლემის მასშტაბური გააზრებით.

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

აღწერითი ლიდი[27] ოსტატურად მოკლე და მხატვრულია: „ქვაბლიანის ხეობაში, ასწლოვანი კაკლის ხეებქვეშ ჭულების მონასტერი სთვლემს მთის წყაროს რაკრაკში. ამ მონასტრის კედლებზე ჩაქუჩიანი მამაკაცის ქანდაკება აღმოაჩინეს. ზევით წარწერა ჰქონდა: ხურციძე ბასილი“.[28] პირველ ფრაზას სიტყვის ასოციაციური ძალით ვირტუალურად გაცოცხლებულ გარემოში გადაჰყავს მკითხველი, მაგრამ მეორე წინადადებაშივე სათაურის ახსნას იწყებს პუბლიცისტი. ბელეტრისტი წიგნის ნახევარ გვერდს მაინც დაუთმობდა ბუნების სურათის დეტალებზე საუბარს და გააჭიანურებდა თხრობას. აქ კი წმინდა ჟურნალისტური ოსტატობაა, თუმცა, არა მხოლოდ იმიტომ, რომ თხრობის დინამიკა აქტიურად ითრევს მკითხველს კორპუსისკენ.[29]

გერონტი ქიქოძის პუბლიცისტური ჩანაფიქრი მეორე აბზაცში მჟღავნდება, როცა იგი სათაურში სიმბოლოს არსებობის ფაქტს ამხელს: „ჩაქუჩიანი მამაკაცი ძველი საქართველოს ნათელი სიმბოლოა, ისევე, როგორც მახვილიანი ან ჯვრიანი მამაკაცი“.[30] ასეთი გონებამახვილური დასაწყისი მკითხველს აგრძნობინებს, რომ პუბლიკაციის კომპოზიცია სიმბოლოს გარშემო ტრიალებს და მისი ახსნა არგუმენტირებული მსჯელობით ავტორის ჩანაფიქრის მართებულობის დამტკიცებას ისახავს მიზნად. საუბარი უშუალოდ ხუროთმოძღვარზე კი არ იქნება, არამედ ისტორიის რაკურსში საქართველოსა და ქართული სულის მომავლის ბედზე.

ლიდისა და კორპუსის დამაკავშირებელი გადასვლა (transition)[31] სემანტიკურია: „ჩვენს ფანტაზიაში ნათლად ვხედავთ იმ ძველ საქართველოს, რომელიც იბრძოდა და ოცნებობდა, მაგრამ ხშირად ვეღარ ვამჩნევთ იმას, რომელიც აზროვნობდა და მოქმედებდა“.[30] ავტორი დაყოვნებული ლიდის[32] გამოყენებით ეფექტურად აღწევს სასურველ მიზანს – მკითხველს განწყობას უქმნის, საჭირო ინფორმაციას აწვდის, სათაურში მოცემული სიმბოლოს არსს

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

განუმარტავს და მედიატექსტში მიუძღვება. 1915 წელს დაწერილი პუბლიცისტური წერილი მოკლე, შინაარსობრივად ტევადი და დამაფიქრებელია. ამავე დროს, იმდენად თანამედროვე და აქტუალურია, თითქოს, გუშინ დაიწერა და არა საუკუნის უკან.

უნდა ითქვას, რომ ქართული პუბლიცისტიკის კლასიკოსების მსგავსად, XX საუკუნის ცნობილ ავტორებსაც ახასიათებთ აქცენტის შინაარსზე გადატანა და პირობითი, მხოლოდ სახელდებითი ფუნქციის მქონე სათაურების გამოყენება თავიანთი თხზულებებისთვის. ასეთი სათაური რუბრიკას უფრო ჰგავს, ვიდრე საკუთრივ სათაურს: „ცხოვრება და ზნეობრივი იდეალი“, „ლიტერატურა და ეროვნული ენერგია“, „პოეზია და სინამდვილე“, „მესხეთი“, „შოთა რუსთაველი“, „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“, „ივანე მაჩაბელი“, „მოგონება მიხეილ ჯავახიშვილზე“ და ა.შ.[33] მსგავსი მარტივი სათაურები უფრო ხშირია გერონტი ქიქოძის პუბლიცისტურ შემოქმედებაში, ვიდრე ჩვენს მიერ განხილული სათაური-სიმბოლო. ბუნებრივია, ასეთი ავტორიტეტული პიროვნების ნაწერისადმი მკითხველის ყურადღების მიპყრობა მხოლოდ თემის დასახელებასაც შეუძლია. შესაძლოა, სათაურზე ზედმეტად დაფიქრების აუცილებლობა არც იყოს, თუკი პუბლიცისტის სახელი უკვე თავისთავად საკმარისია პუბლიკაციისადმი აუდიტორიის ინტერესის გამოსაწვევად. თუმცა, მაინც ვისურვებდი, რომ გამორჩეულ ავტორებს ღირებული სტატიის დაწერის შემდეგ საკუთარი ნიჭი სათაურზე არ დაესვენებინათ.

როცა პუბლიკაციას ხელს აკაკი ბაქრაძე აწერს, გონიერ მკითხველს სათაურისადმი განსაკუთრებული მოთხოვნები ნამდვილად არ უჩნდება, ისედაც მოუთმენლად გადადის უშუალოდ ტექსტის კითხვაზე. და მაინც, სათაურებზე „გახსენება“,[34] „თანამედროვე კინოხელოვნებისათვის“,[35] „თეატრი და მაყურებელი“[36] გაცილებით ეფექტური ნიმუშებია „გარღვეული შეგნება“,[37] „პირველი მერცხლის“

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ალეგორია“,[38] „უგზოობის გზა“,[39] „თვალდახუჭული სიკეთის დრამა“,[40] „გუშინდელნი დღეს“,[41] „განა დრამატურგია ლიტერატურის გერია?“,[42] „...სიყვარულს უშენებია“[43] და მათი მსგავსი ოსტატური სათაურები.

გამორჩეულად მიმზიდველია „სიცრუე სიცრუისა“,[44] რადგან ავტორის ტენდენციას ორიგინალურად ამჟღავნებს ასოციაციური სათაურის ემოციური ფუნქცია. მკითხველის აზროვნების აქტუალიზაციაზე ორიენტირებული სათაური ჯერ კიდევ სტატიის თემის გამოკვეთამდე სათანადოდ განაწყობს აუდიტორიას. სულხან-საბა ორბელიანისეული სათაურის პერიფრაზით, კრიტიკულ დამოკიდებულებას ავტორი თავიდანვე ღიად წარმოაჩენს. კინორეცენზია სიუჟეტურად მართლაც სუსტი ფილმის „ზღვის ბილიკის“ (1962, რეჟისორი – რეზო ჩხეიძე) პრემიერასთან დაკავშირებით დაიწერა.

პუბლიკაციას წამძღვარებული აქვს „ბალკანეთის მაქსიმ გორკად“ ცნობილი რუმინელი მწერლის, პანაიტ ისტრატის (1884-1935) ციტატა: „ბავშვობა, ყრმობა, სიჭაბუკე, ვაჟკაცობის ხანა და სიბერე – ხუთნაირი სიცოცხლეა, არსებობის ხუთნაირი საშუალება. ვინც ცდილობს ხუთივე ერთ კალაპოტში ჩააყენოს, ხუთივეს ჰკლავს“.[45] მოცემულ ეპიგრაფს ორმაგი ფუნქცია დააკისრა პუბლიცისტმა. ჯერ ერთი, იგი უშუალოდ სათაურს მოსდევს და ალეგორიის გამოყენებით ხსნის, თუ რაგვარი სიცრუის შესახებ იქნება საუბარი მედიატექსტში. მეორეც, აღნიშნული ციტატა კარგი საბაბია ორიგინალური არქიტექტონიკის ასაგებად. პუბლიკაცია შვიდ ნაწილად არის დაყოფილი შიდა სათაურების[46] გამოყენებით: ლიდი, ხუთეპიზოდიანი კორპუსი (სიცრუე პირველი, სიცრუე მეორე, სიცრუე მესამე, სიცრუე მეოთხე, სიცრუე მეხუთე – როგორც ლოგიკური გამოძახილი პანაიტ ისტრატის მოსაზრებისა) და დაბოლოება.[47]

ლიდში მოცემული კონცეფციის („სიცრუის სიცრუე ან სიცრუის საშუალებით მოთხრობილი სიცრუე შინაგა-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ნად ცარიელ, აზრგამოცლილ ამბავს იძლევა“)[45] მართებულობა ეტაპობრივი მსჯელობით, კინოსცენარის ძირითადი კადრების აღწერას მიდევნებული არგუმენტების გამოყენებით დასტურდება. შიდა სათაურებით გამოყოფილია ხუთი ძირითადი ასპექტი ფილმისა, რაც ეხმიანება ეპიგრაფს და აიოლებს რეცენზიის კრიტიკული მოტივების აღქმას.

დაბოლოება-კოდა[48] სათაურს უბრუნდება, ოღონდ თუ ლიდი სათაურში მოცემული პერიფრაზის ახსნას მოიცავდა, ენდინგი[49] ავტორისეული ტენდენციის გამჟღვნების კულმინაციას წარმოადგენს: „ზღვის ბილიკის“ სახით მივიღეთ არა სიბრძნე და სილამაზე სიცრუისა, არამედ სიცრუის სიცრუე, რადგან ხელთ შეგვრჩა ხელოვნურად მოგონილი პრობლემა და ცრუფსიქოლოგიური კონფლიქტი, რომლის დამაჯერებელი გადაწყვეტა შეუძლებელი აღმოჩნდა“.[50] პროფესიული თვალსაზრისით მაწუხებს კითხვა: როგორ მოხდა, რომ აკაკი ბაქრაძე ასეთი „სუსტი“ ფილმისთვის რეცენზიის დასაწერად მოცდა. თუმცა, ვინ იცის, რა უფრო მნიშვნელოვანია – ღირსეულის შექება თუ უღირსის, უვარგისის მხილება.

ჩემი აზრით, „ზღვის ბილიკში“ დასმული პრობლემა ზოგადსაკაცობრიო და მარადიულია. ხელოვნური კი არა, XXI საუკუნეში კიდევ უფრო მწვავედ აქტუალურია გამოცდილი პროფესიონალის ასაკის გამო გარიყვის თემა, მისი საყვარელი საქმისგან ჩამოშორება და „დამსახურებულ“ პენსიაზე გაშვება. ფილმის ფინალში ცალსახადაა ნაჩვენები, როგორ იხსნა გასაჭირში ჩავარდნილი ახალგაზრდის სიცოცხლე ჭარმაგმა, გამოცდილმა „ზღვის ლომმა“. ვფიქრობ, ფილმის სცენარია თვალშისაცემად სუსტი, მაგრამ არა – თავად პრობლემა, რომელსაც ხელოვნურობას ვერაფრით დავწამებთ, სიუჟეტურ ქარგაში არსებული აშკარა ლაფსუსების მიუხედავად. სერგო ზაქარიაძე „ზღვის ბილიკში“ ფსიქოლოგიურ კონფლიქტს, ლამის, ისეთივე სიმძაფრით წარმოაჩენს მაყურებლის წი-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ნაშე, როგორც რეზო ჩხეიძის კინო-შედევრში „ჯარისკაცის მამა“ (1964) განსახიერებული გიორგი მახარაშვილის როლით. ალბათ, სცენარისტად სულიკო ჟღენტი რომ ჰყოლოდა „ზღვის ბილიკს“, ქართულ კინოხელოვნებას დაამშვენებდა ეს უდავოდ დიდი პოტენციალის მქონე ნაწარმოები. შესაბამისად, აკაკი ბაქრაძის რეცენზია ოსტატურადაა დაწერილი კომპოზიციური თვალსაზრისით, მაგრამ პუბლიცისტური აქცენტები არასათანადოდ აქვს დასმული ავტორს.

ამავე პერიოდში ასპარეზზე გამოსულ ნიჭიერ ჟურნალისტთა ახალი ტალღა წინამორბედთა ღირსეულ მემკვიდრედ გვევლინება. უფროსი კოლეგების ენა, სტილი თუ თემატიკა იმდენად თანამედროვეა, ხოლო უმცროსების ოსტატობა – დახვეწილი და პროფესიონალური, რომ ზღვარი თაობებს შორის სრულიად გამქრალია. მხოლოდ პუბლიკაციათა განხილვით შეუძლებელია ავტორთა ასაკის გამოცნობა, ნაწარმოებების თანადროულობისა და ეფექტურობის გამო.

„უკოშკო სვანეთი“[51] თავისი ალოგიკურობით აუცილებლად მიიტაცებს ფართო აუდიტორიის თვალს. ძნელია ნახევარი საუკუნის წინანდელი მკითხველის ერუდიციის შეფასება ანდა ჟურნალისტის ჩანაფიქრის პუბლიცისტური ასპექტის ზუსტად განსაზღვრა. თუნდაც ბევრს სცოდნოდა დალის ხეობის პოეტური მეტსახელი, სათაურის სარეკლამო ფუნქცია[52] ამით მაინც ვერ დაზარალდებოდა. სახელდებითი ფუნქციის[52] დომინირების გამო, მოცემული ნიმუში პირდაპირ სათაურთა ჯგუფს ეკუთვნის.

რეპორტაჟი ჟანრისთვის უჩვეულოდ, მშვიდი, თითქმის, მდორე თხრობით იწყება. ვრცელი ლიდის შემდეგ, ჟურნალისტის მანქანასთან ერთად აკრეფილ სიჩქარეს პუბლიკაციის რიტმი საფინალო წერტილამდე[53] აღარ ღალატობს. საინტერესო და მნიშვნელოვანი ინფორმაციით სავსე, მაგრამ ოდნავ გაწელილი დასაწყისის მრავალსიტყვაობას ერთგვარად ამართლებს სიტყვათა თამაშზე

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

აგებული არქიტექტონიკა: ავტორი ეფექტურად იყენებს ლეგენდას სვანეთის ოქროსდალალებიან ნადირობის ქალღმერთზე, რათა მკითხველს ლოგიკურად შეუძღვეს მისი სეხნია ხეობისკენ მიმავალ გზაზე. 1960-იან წლებში თანამედროვე მკითხველის თვალით დაბრუნება დამატებითი ემოციების მომცველია იმ პერიოდის აფხაზეთის ტკივილიანი გაელვების გამო.

თხრობა კორპუსის უკანასკნელი ფრაზიდან „ლოგიკური ხიდის“[31] გარეშე ხტება ერთწინადადებიან დაბოლოებაზე: „...დინჯად ამბობს მძღოლი და სიჩქარეს უმატებს. შორს რჩება უკოშკო სვანეთი...“.[51] მოსხლტილი და კოხტად მოკლე ენდინგი კიდევ ერთხელ გახაზავს პუბლიკაციის მთლიანი რიტმიდან დასაწყისის სრულ ამოვარდნას. სტატია ისეთ შეგრძნებას ტოვებს, გეგონება, ჟურნალისტმა დილით დასვენებულზე, ახლადგაღვიძებულის სიზანტითა და მოცლილობის ნაზავი განწყობით დაიწყო წერა და საღამოს ენერგიისგან დაცლილმა, თუმცა, ემოციებით სავსემ, დაასრულა. თავიდან, დალის ხეობის უნახავად და ხალხთან გასაუბრებამდე, სათქმელი ნაკლებად ჰქონდა, რის გამოც ლეგენდებში გადაიჭრა, თითქოს, ბიბლიოთეკაში იქექებოდა მორიგი რეპორტაჟის მოსამზადებლად და საინტერესოს რასაც გადააწყდა, ყველაფერი ამოწერა. დღის ბოლოს კი, დაღლილმა, იმ ადგილზე შეწყვიტა ამბის თხრობა, სადაც მანქანაში ჩასთვლიმა. როგორც ვხედავთ, სასურველი იყო, ავტორს უკეთ დაემუშავებინა ლიდი. ჟურნალისტური ოსტატობის ერთ-ერთი ძირეული მახასიათებელია ჭარბი ფრაზების წაშლის და ზედმეტი დეტალების დაუნანებლად „გადაყრის“ უნარი.

სათაური-მიმართვის „თქვენს წინაშე მიწამდე ვხრი თავს...“[54] ორიგინალურობა ისაა, რომ აქ პერსონაჟს მიმართავს კომპეტენტური პიროვნება, რომლის ციტირებასაც ახდენს რესპონდენტი. აკაკი ხორავას ძეგლის გახსნის ფაქტთან დაკავშირებით ჟურნალისტი მთაწმინდაზე ესაუბრა აკაკი ვასაძეს. ინტერვიუირებული ისე ოსტა-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ტურადაა შერჩეული, რომ ძალაუნებურად, ორი პერსონაჟის ასოციაციას იწვევს, რომლებიც ერთდროულად იზიდავენ მკითხველს.

რედაქციას აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით ტრადიციული ნიუსი რომ გაეშვა, ძნელი დასაჯერებელია, აუდიტორიის მნიშვნელოვნად დაინტერესება მოეხერხებინა თუნდაც ძალზე გამოცდილ და ნიჭიერ პროფესიონალს. განა რა უნდა ითქვას მოულოდნელი და ყურადღების ღირსი ძეგლის საზეიმო გახსნის შესახებ. მაქსიმუმ, ამინდის, გარემოს ან დამსწრე საზოგადოების აღწერა და ოფიციალურ პირთა ჩამონათვალი. შესაძლოა, ავტორს ჩანახატის სახით რამდენიმე ლირიკული გადახვევის შემოთავაზება მოეხერხებინა სტანდარტული ცერემონიალიდან რეპორტაჟის გამოსაცოცხლებლად.

ინტერვიუ-დიალოგის გამოყენება არა მხოლოდ დიდებული მსახიობის გახსენების საშუალებას აძლევს ჟურნალისტს, არამედ არანაკლებ სახელოვანი მეორე არტისტის თვალით დანახული ქართული თეატრის კორიფეთა ეპოქა ცოცხლდება სამგანზომილებიან ანიმაციასავით. ინტერვიუს განმავლობაში აკაკი ვასაძე ხან მეგობარია ხორავასი, ხან კოლეგა, ხან რეჟისორი, ხან მისი ტრიუმფის აღტაცებული მოწმე და უზადო ტალანტის ტყვე. საუბრის დინამიკა, თანამედროვე ლექსიკა და თემის გაუხუნარი აქტუალობა იმდენად თანადროულია, რომ ამ პუბლიკაციის ნამდვილი ასაკი ძნელი დასაჯერებელია. 1975 წელს დაბეჭდილი ინტერვიუ ჟურნალისტური შემოქმედების ეფემერულობის დიდებულებას[55] კიდევ ერთხელ წარმოაჩენს თანამედროვე მედიის წინაშე.

სახელდებით სათაურს „დაჭმუჭნული კაბა“[56] იმდენად ჰარმონიულად მოსდევს აღწერითი ლიდი („იმ დღეს ელას ახალი თეთრი კაბა ეცვა“),[57] რომ მთელი პუბლიკაციის ორგანიზებულ სტრუქტურულ წყობას თავიდანვე გახაზავს. შემაჯამებელი დაბოლოება წრიული კომპოზიციის ლოგიკურ, ამავე დროს, ლირიკულ დასკვნასავით

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ჟღერს: „ყოველი კარგი კონცერტის შემდეგ შინ აღელვებული, ბედნიერი, დაჭმუჭნული კაბით ბრუნდება“.[58] ავტორი საერთოდ არ იყენებს გადასვლებს. მთელი ტექსტი უბის წიგნაკის ჩანაწერებს წააგავს. ყოველი აბზაცი მარტივი, იოლად გასაგები, ლოგიკურად განლაგებული და უბრალოების ხიბლით არის სავსე. 1970-იანი წლების ჟანრთა თეორიის ძირითადი წესების დაცვით აგებული მასალა პორტრეტული ნარკვევის ტიპური ნიმუშია.

დამწყები ჟურნალისტი თანატოლ მუსიკათმცოდნეზე უამბობს მკითხველს. რთულია ჩვეულებრივი ახალგაზრდის ეფექტურად წარმოჩენა ფართო აუდიტორიის წინაშე მაშინ, როცა მას ჯერ არც გმირობა ჩაუდენია, არც რაიმე განსაკუთრებული ნიჭი გამოუმჟღავნებია. ავტორი თავისი პერსონაჟისადმი ფაქიზი, მისი შესაძლებლობებისადმი რწმენით სავსე დამოკიდებულებით აღწევს სასურველ შედეგს. სათაური, თითქოს, გასაღებია იმ ჯადოსნური თვისებებით სავსე სკივრისა, როგორადაც უბრალო სტუდენტ გოგონას ხედავს და წარმოგვიჩენს ჟურნალისტი. საინტერესოა, რომ ხუთი ათეული წლის წინათ დაწერილი თხზულება, მაშინ როცა პუბლიცისტურ ჟანრთა ტრანსფორმაცია ჯერ არც იყო დაწყებული, ხოლო ყოველივე ოკეანისგაღმურის უკომპრომისოდ დამალვას „რკინის ფარდის“ მიღმა ცდილობდნენ მავანნი, საქართველოში დაიწერა ამერიკული პროფილის (profile) სტილის მასალა.

ასოციაციური სათაური „მზე დედაა ჩემი...“[59] 1980-იანი წლების ლამაზ, შედარებით მშვიდობიან პერიოდში მცხოვრებ მოზარდზე, მის თანატოლებსა და პატარა გოგონაზე ლოგიკურად აგებული არქიტექტონიკის სიმბოლური გვირგვინია. ქართული ხალხური ზღაპრიდან მოხმობილი ლექსის სტრიქონი არა მხოლოდ ნარკვევის პერსონაჟის წარმოსახვით სამყაროსთან წილნაყარობაზე მიუთითებს მკითხველს, არამედ კომპოზიციურად ამთლიანებს ვრცელ მასალას, რომელშიც ორი პარალელური თე-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

მა იკვეთება: ერთი ძირითადი და ვრცელი, მეორე მოკლე და კრიმანჭულივით მთავარ თემაში შემოჭრილი.

ამერიკელი მკვლევარი მელვინ მენჩერი დეტალურად აღწერს ერთზე მეტი იდეის ანუ თემის მქონე მასალისთვის კომპოზიციის აგების ტექნიკას (მის მიერ გამოყენებული ამერიკული ტერმინები ასე გვაქვს მოქართულებული: იდეა A ანუ მთავარი (პირველი) იდეა, იდეა B – დამხმარე (მეორე) იდეა, ხოლო ქვეთემა C – დამატებითი (მესამე) ქვეთემა და ა.შ.). მენჩერს შემოთავაზებული აქვს მრავალელემენტიანი სტატიის სტრუქტურის სქემა:

- ლიდი: იდეა A, იდეა B.
- ამხსნელი მასალა: იდეა A-ს განვრცობა, იდეა B-ს განვრცობა.
- მეორეხარისხოვანი მასალა: C, D, E, F ქვეთემები.
- ფონი.
- დაბოლოება: იდეა A-ს განვრცობა, იდეა B-ს განვრცობა.[60]

სწორედ ასეთ კომპოზიციას იყენებს ქართველი ჟურნალისტი თავისი ნარკვევისთვის. უდავოა ავტორის პროფესიონალიზმი და პუბლიცისტური ოსტატობა. რეიგანის პერიოდის ამერიკული პრესა სათანადოდ სიღრმისეულად ჯერ არ მაქვს შესწავლილი, მაგრამ ქართული პრესის ფურცლებზე ნაპოვნი სრულყოფილი ნიმუში ამ კუთხით ძიების წარმოებისკენ მაქეზებს. საინტერესოა, რამდენად ოსტატურად იყენებდნენ 1980-იან წლებში საკუთარ არქიტექტონიკულ თეორიას აშშ-ში.

მოცემული ნარკვევის ბრმა ლიდი[61] ინტრიგის შემცველია: აუდიტორიას აფიქრებინებს, რომ გამოიცნო სათაურთან დასაწყისის კავშირი (A თემა) და მხოლოდ რამდენიმე აბზაცის შემდეგ შიფრავს ჟურნალისტი „ონავრულ“ ჩანაფიქრს. პერსონაჟის შემოქმედების განხილვისას (A თემის დამუშავება) ერთ-ერთი ტილოს („სიხარული“) მხატვრულ ქარგაში ჩნდება პატარა გოგონას თემა (B თემა) ოსტატური გააზრებით: თითქოს, ნარკვევის გმი-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

რის, მაკა გოცირიძის ნახატი გაცოცხლებულა და კედელზე გაკრული გობელენიდან გადმომხტარა საგამოფენო დარბაზში მხატვრის განწყობით დამუხტული, ამღერებული პაწია. B თემას აქ „ლოგიკური ხიდის“ ფუნქცია აკისრია. იგი ლიდიდან ძირითადი ტექსტისკენ ჰარმონიულად გადასვლისათვის გამოიყენა ავტორმა და ბუნებრივად, დინამიურად შეუძღვა უკვე სერიოზულად დაინტერესებულ მკითხველს ნარკვევის სიღრმეში.

ორიგინალურია პერსონაჟის ასაკისთვის შესაფერი ტონალობის გამოყენება ინტროში,[62] თითქოს, თინეიჯერის სამყაროს კარი ერთბაშად იღება ზრდასრული საზოგადოების წინაშე. მთავარი სათქმელის დაწყებისთანავე ჟურნალისტის საუბრის მანერა დინჯი, გაწონასწორებული, მოზომილი, გულშემატკივრული, ერთი სიტყვით, ავტორისეულია. შემდეგ ყურადღება მრავალრიცხოვან ქვეთემათა კასკადზე გადადის.

დაბოლოება-კოდა ლიდის მთავარ თემას (A თემა) უბრუნდება და კრეატიულად განავრცობს მას: დასაწყისსა და კორპუსს შორის გამოყენებული პოეტური გადასვლის ანალოგის (B თემის დამუშავება) განვრცობით, სათქმელს მოულოდნელად და, შესაბამისად, ძალზე ეფექტურად ამრგვალებს: „შინ მისულმა პატარა გოგონამ („სიხარულმა“ რომ აამღერა) სახატავი რვეულის ქათქათა ფურცელზე ოთხი მზე დახატა – წითელი, მწვანე, ლურჯი და ყვითელი. გაოცებულ დედას კი აუხსნა: „ერთი ზაფხულის მზეა, ერთი – წვიმის, ერთი – ზამთრის და ერთიც – შემოდგომისო...“.[59] წრიულ კომპოზიციაში ორივე თემის რკალი სწორედ დაბოლოება-კოდას საშუალებით იკვრება და საბოლოოდ ადასტურებს მზის სიმბოლოს განსაკუთრებულობას ამ კონკრეტული ნარკვევისთვის.

ჩვენს მიერ განხილული ორი უკანასკნელი ნარკვევის „დაჭმუჭმული კაბა“[56] (1970) და „მზე დედაა ჩემი...“[59] (1981) ჟურნალისტური ოსტატობა და კომპოზიციის თანა-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

მედროვე ამერიკულ თეორიასთან[60] მათი ჰარმონიული კავშირი, უთუოდ იმის დასტურად უნდა ჩაითვალოს, რომ პროფესიონალიზმის საზომი უნივერსალურია და დროსა და სივრცეში უვიზო რეჟიმით მოგზაურობს.

* * *

თანამედროვე ქართული პრესის ნიმუშები მოვიძიეთ 1994-2010 წლების გამოცემებში: გაზეთები „თბილისი“, „კავკასიონი“, „დილის გაზეთი“, „კვირის პალიტრა“, „საქართველოს რესპუბლიკა“, „ახალი ქართული გაზეთი“, „დრონი“, ჟურნალები „ჩვენი მწერლობა“, „თბილისელები“, „არილი“ და „გზა“. როგორც მოსალოდნელი იყო, ტრადიციულად, ჭარბობს სათაური-განცხადებები,[63] სათაური-ციტატები[64] და სათაური-ფრაზები.[10] ჟურნალებში საკმაოდ ხშირია სახელდებითი სათაურების წილი, ხოლო „თბილისელებისა“ და „გზის“ ნომრებში ტრადიციულად მრავლადაა სათაური-ციტატის ის ვარიანტები, როდესაც მთქმელის ვინაობა წინ უსწრებს ციტირებულ წინადადებას. 1991 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ თანდათანობით მომრავლებულ-მომძლავრებული ეროვნული ტაბლოიდების მიუხედავად, პირველი ორი ათეული წლის განმავლობაში ქართული პრესა გამდიდრდა იშვიათ, მაგრამ ნიჭიერ ავტორთა მაღალი დონის პუბლიკაციებით. ეს პროგრესი საგრძნობლად შესუსტდა უკანასკნელ ოცწლეულში და ოსტატური სათაურები ქართულ მედიაში ნაკლები რაოდენობით გვხვდება. ციფრული მედიის, კერძოდ კი, საქართველოში, ლამის, ფანატიკურად ატაცებული სოციალური მედიის პირობებში, ხშირად სათაური საერთოდ გამქრალია და მის ადგილს ლიდი, იშვიათად კი, გობი იკავებს. ეს არა მხოლოდ სუსტი ჟურნალიზმის მაჩვენებელია, არამედ, საკმაოდ აღიზიანებს განათლებულ აუდიტორიას. აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ მავანთა მტკიცების მიუხედავად, რომელთა შორის არაჟურნალისტური განათლების მქონეთა მედიასფეროში ჩანერგილი პრაქტიკოსები ჭარ-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ბობენ, ქართული საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილი კვლავაც რჩება ღრმადნაკითხ, გემოვნებიან მომხმარებლად, მიუხედავად ქართული განათლების სისტემის სრული კოლაფსისა.

როგორც ჩანს, სამყაროს სიმბოლურ აღქმასა და ექსპრესიულობას ქართველებში გენეტიკური ფაქტორიც განაპირობებს და არა მხოლოდ – ბუმბერაზ პუბლიცისტთა ტრადიცია. დევი სტურუას სათაური-სიმბოლო „ლედი მაკბეტი თბილისის „მარშუტკაში“[65] თავიდანვე აინტრიგებს მკითხველს: ვისზეა საუბარი? პერსონაჟი უარყოფითია თუ დადებითი? სლენგი ერთდროულად „აბნევს“ და ითრევს აუდიტორიას პუბლიკაციის შინაარსში. ბრმა ლიდის დიდებული, რეპორტაჟული სტილი ამძაფრებს ეფექტური სათაურით გამოწვეულ პირველ რეაქციას. თხრობის ლაღი მანერა, თანამედროვე ეროვნული პრესისთვის გაიშვიათებული წმინდა და უკიდურესად თანამედროვე ქართული ხიბლავს თვალ-ყურს. მრავალპლანიანი პუბლიკაციის პირველი ნაწილის ბოლოს, ავტორთან ერთად შეიტყობს მკითხველი, რომ ეს იდუმალებით მოცული „ლედი მაკბეტი“ დედაქალაქის თეატრალური საზოგადოების ახალგაზრდა ფავორიტი, მსახიობი ნინო კასრაძეა.

გამორჩეულად თანამედროვე, დასავლური სტანდარტების შესაბამისი და, ამავე დროს, უაღრესად ქართულია თავად მასალის კომპოზიციური წყობა. ჩართული დიალოგები პორტრეტული ნარკვევისთვის დამახასიათებელი თხრობის ფონზე ორგანულად გასდევს რეპორტაჟული სტილის კარკასს. გადასვლების ნაცვლად ავტორი ზოგან შიდა სათაურებს იყენებს, რაც იცავს ვრცელ პუბლიკაციას ყალბი ტონისა თუ ფუჭი მრავალსიტყვაობისგან და უფრო დინამიურს ხდის თხრობას. მთლიანობაში, ეს არის თანამედროვე ჟანრული ტრანსფორმაციის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ნიმუში – მომავლის ბეჭდური (ტექსტური) მედია, რაც ტრადიციული ჟურნალისტიკის ახალ

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ეპოქაში შენარჩუნებისა და ადეკვატურად განვითარების ერთ-ერთი მყარი გარანტია შეიძლება გახდეს.

სათაურ-ციტატაში „ქართველების ერთად ყოფნა დამილოცე, ღმერთო“[65] მიმართვისა და ასოციაციის ორიგინალური ნაზავი გამოიყენა ჟურნალისტმა. შინაარსობრივად, იგი სათაურ-მიმართვას წააგავს, მაგრამ თვისობრივად განსხვავდება მისგან, რადგან აპელირების ფუნქცია ნამდვილად არა აქვს. თუმცა ეს სათაური უბრალოდ ციტატაა, იგი უაღრესად მრავლისმთქმელია. ამ სტრიქონის გადაკითხვისას, შეუძლებელია, გოგი დოლიძის ხმა არ გაუცოცხლდეს ნებისმიერ ქართველს გონებაში. როცა პუბლიკაცია იბეჭდება, მომღერალი ახლადგარდაცვლილია. „მის მიერ დაობლებული სცენის“[65] ტკივილს ხალხი მისივე სიმღერებით იყუჩებს. ამიტომაც, მუსიკალური მინიშნება აუცილებლად სათანადოდ აღიქმება. ჟურნალისტის მიზანიც სწორედ ეს იყო: ასოციაციურად „გაემხილა“ პუბლიკაციის პერსონაჟის ვინაობა.

მკითხველის ერუდიციაზე ორიენტირებული სათაური „უსათაურო სევდა“[66] საზოგადოების იმ ნაწილს, ვისთვისაც დაიწერა, ქვესათაურის გარეშეც მიანიშნებს პუბლიკაციის პერსონაჟის ვინაობას. „ადამიანთა სევდის“ ავტორს მარადიული, საკაცობრიო დარდი, თითქოს, დაბადებით დაჰყვა და მთელი ცხოვრების განმავლობაში საკუთარი ჯვარივით ზიდა გოდერძი ჩოხელმა საზოგადოების განცდათა სიმძაფრე. ახლა კი გაპიროვნებული სახით სთავაზობს მკითხველს ჟურნალისტი შემოქმედის უსათაურო სევდას.

პორტრეტული ნარკვევისთვის „არული ჩვენს მტრებს!“[67] სიმბოლიზმით აღსავსე სათაური-მიმართვა შეარჩია ჟურნალისტმა. ეს საბრძოლო მოწოდება დაფიქრებასაც არ საჭიროებს, თუ ვინ ვის ეუბნება, ან რატომ. ხან მომხვდურთა შესაშინებლად ნათქვამი – რიხიან შეძახილად ავარდება ჰაერში, ხანაც შეთქმულთა ჩურჩულად – განდობასავით გაისმის. ფიქრი არ უნდა, ეს ქმე-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

დების მუდმივი ნიშანია. აზრის განმვრცობი ქვესათაური[68] პუბლიკაციის თემასა და პერსონაჟის ვინაობას ამცნობს მკითხველს: „ანუ ვაჩე, რომელიც კოლაუმ ცისფერყანწელად აკურთხა“.[67] ტიპური ორმაგი სათაური ჟურნალისტმა ოსტატურად გაანაწილა სათაურად და ქვესათაურად.

სათაური-მიმართვის არსი ვაჩეს პიროვნების სიტყვით გამოძერწვასთან ერთად იკვეთება. თანდათან გასაგები ხდება ავტორის ჩანაფიქრი, საბოლოოდ კი ფინალური წერტილივით დაესმის ბოლომოკვეცილ ამბავს ამაყად გამეორებული შეძახილი: „რა გული გაუძლებდა სიცოცხლის ბოლომდე რომანტიკის ფერთა კეთილშობილებით მონუსხულ კოლაუ ნადირაძეს, კურთხევა არ ებოძებინა ახალგაზრდა სულიერი მემკვიდრისათვის, მასთან ერთად, ცისფერყანწელთა შემართებით კიდევ ერთხელ არ ეყივლა: „არული“ – ჩვენს მტრებს!“...[67] ეს მოწოდება ძველ და ახალ თაობას შორის გადებული უხილავი ხიდივით კრავს საქართველოს მომავლისკენ მიმართულ სავალს. მკითხველი ხვდება, ეს სწორედ ის გზაა, რომელზეც ვაჩე გაუჩინარდა, „არული“ კი კოლაუს მიერ გმირული თავდადებისთვის ახალგაზრდის შემზადება, დალოცვა აღმოჩნდა.

ნარკვევის ბოლოს სათაურში კოდირებული სიმბოლოს განსხვავებული ახსნა გაიელვებს. ეს, თითქოს, „გარდასული საუკუნეების ქართველი ვაჟკაცის“,[67] მალხაზ ვაჩეიშვილის მიერ გაუმხელელი კიდევ ერთი „ავგაროზული სიტყვაა“[67] უჩინარ ჯვარზე ამოტვიფრული, ახალ სულიერ მემკვიდრეთა იმედად დატოვებული.

ასოციაციურ სათაურში „რატომ უყვარდათ საქართველოში“[65] ჟურნალისტის მიერ გამოყენებული პერიფრაზი თანადროული და აქტუალურია. დადებითი ემოციებისგან დაშრეტილ დღევანდელ მკითხველს პუბლიცისტმა რესპონდენტად გერონტი ქიქოძის ქალიშვილი, ქალბატონი მანანა შესთავაზა. საუბარი ავბედითი 1937 წლის რეპრესიების ფონზე ქართული სულის, ევროპულ მსოფ-

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ლმხედველობასთან თანაზიარობისა და მარადიულთან ფილოსოფიური წილნაყარობის შიშნარევი შენარჩუნების მცდელობას შეეხება. ტრადიციული კდემამოსილების გამო ბოლომდე გაუცნობიერებელი გარეგნული სიმშვენიერე იჩრდილება რესპონდენტის გასაოცარ შინაგან ხიბლთან მიმართებაში.

ინტერვიუს თხრობას დინამიურს ხდის რეპორტაჟული სტილის მოკლე ჩანართები. გასული საუკუნის დიდებულ ქართველ მოღვაწეთა ლანდები მყისიერად ცოცხლდება და ისევ იბინდება აუდიტორიის თვალწინ: მიხეილ ჯავახიშვილი, სერგო კლდიაშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, პაოლო იაშვილი, იაკობ ნიკოლაძე, ლადო გუდიაშვილი, ლევან გოთუა, კონსტანტინე გამსახურდია, ვახტანგ კოტეტიშვილი, ნიკოლო მიწიშვილი, კოლაუ ნადირაძე, პავლე ინგოროყვა, აკაკი გაწერელია, სიმონ ჯანაშია... თითქოს, უჩინარი ჯადოქარი მათ მირაჟულ სხეულებს უბოძებს დროებით: ვიდრე სათნო მანდილოსნის ნოსტალგიითა და გაუხუნარი მოწიწებით შერჩეული სიტყვები ირეკლება მკითხველის ბადურაზე, გარდასული დროის მოღვაწენი წარმოსახვით ლანდებად მიმოდიან გაზეთის ფურცელზე. წარსულის უძვირფასესი აჩრდილებიდან თანამედროვეობაში გარდაცვლილი მეუღლის გახსენებით ბრუნდება ქალბატონი მანანა. იმ ბედნიერი, მაგრამ მაინც ტრაგიკული ბავშვობისა და ყრმობის პერიოდის სურნელი თან სდევს ყველა დროში, როგორც მარადიული სიყვარულის საფუძველი. თუმცა, რად უნდა სიყვარულს საბაბი.

შვილიშვილებით დაწყებული საუბარი თემის გამეორებით მთავრდება. ასეთია თავად რესპონდენტის სურვილი, რომელსაც ჟურნალისტი გონივრულად სცემს პატივს. ინტერვიუს წრიული კომპოზიცია ჰარმონიულად აბრუნებს მკითხველს რეალურ დროში. ამ მომგებიან ადგილზე ინტერვიუს შეწყვეტის ცდუნებას ავტორი აიგნორებს და პუბლიცისტური გააზრებით სავსე საფინალო სიტყვას გვთავაზობს.

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

შემაჯამებელი დაბოლოება, ერთი შეხედვით, ისეთი ბრმა ენდინგის ასოციაციას იწვევს მკითხველში, რომ არწმუნებს, დასასრული არასოდეს დადგებაო: „მშვენიერება დღეგრძელია, დღეგრძელი და მუდამ სათაყვანო და თუ ის ქალში ჩასახლდება, მის წინაშე ერთმანეთს ასწრებენ მუხლის მოყრას ყველა დროის გმირები და რაინდები“.[65] ღიად რჩება ავტორისეული რიტორიკული კითხვა, თუ რატომ უყვარდათ საქართველოში. მასზე პასუხი ჩეშირელი კატის ღიმილივით[69] მუდამ ჩვენს გარშემო ჰაერში ილივლივებს.

ეფექტური ქართული სათაურები ხშირად ორიგინალური პუბლიცისტური ნააზრევის სავიზიტო ბარათის ფუნქციას ასრულებს. ამ, ერთი შეხედვით, ჩვეულებრივმა განზოგადებამ, ხელი შეუწყო მნიშვნელოვანი მოსაზრების წარმოშობას. ნებისმიერი სხვა ქვეყნის ბეჭდური მედიის ნიმუშთა შესწავლისას ჩვენს ხელთ მხოლოდ ჟურნალისტური შემოქმედების საბოლოო პროდუქტია. ქართული მედიატექსტების კვლევისას, არცერთი ავტორი მხოლოდ სახელი და გვარი არ ყოფილა. ისინი ეროვნული მასშტაბით ცნობილი პიროვნებები, ჩვენი უფროსი ან თანატოლი კოლეგები თუ ყოფილი სტუდენტები არიან.[70] შესაბამისად, არა მხოლოდ მათი შემოქმედება, არამედ პროფესიული აქტიურობის გარკვეული დეტალებიც თავისთავად ნაცნობი აღმოჩნდა. მედიატექსტის ეფექტურობა პირდაპირპროპორციულად დამოკიდებული გამოდგა იმაზე, ჟურნალისტიკა ავტორისთვის სამსახურია თუ სულის მოთხოვნილება. თვით ისეთ შემთხვევაში, როცა ეთიკისა და მორალის ნორმების[71] სუსტად დამცველი ავტორია, მისი პუბლიკაციები მაინც აშკარა ოსტატობით გამოირჩევა თუკი წერს იმიტომ, რომ „სხვაგვარად არ ძალუძს“.[72]

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

ლიტერატურა ▫ References

1. Nadare, Maia (2021). *Deontology through the international media law*. Tbilisi: Publishing House Universal, pp. 195-196 (In Georgian).
2. Nadare, Maia (2020). *The media mill: Political communication*. Tbilisi: Publishing House Universal, p. 292 (In Georgian).
3. Nadare, Maia (2021). *Deontology through the international media law*. Tbilisi: Publishing House Universal, pp. 286-287 (In Georgian).
4. ქართული პუბლიცისტიკა: ქრესტომათია (XIX საუკუნე) (2007). შემდგენელი და რედაქტორი: დალი ჩიკვილაძე, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
5. Nadare, Maia (2008). *Breaking the fourth wall*. Tbilisi: Publishing House Universal, pp. 22-23, 38-40 (In Georgian).
6. ჭავჭავაძე ილია (1863). საქართველოს მოამბეზედ, ჟურნ. „საქართველოს მოამბე“ №1 (იხ.: ქართული პუბლიცისტიკა: ქრესტომათია (XIX საუკუნე) (2007). შემდგენელი და რედაქტორი: დალი ჩიკვილაძე, თბილისი: თსუ-ის გამომცემლობა, გვ. 55-62).
7. Nadare, Maia (1999). *Diversity of headlines in the American print media*. Tbilisi: Tbilisi University Press, p. 23-31 (In Georgian).
8. Ibid. p. 10-17.
9. Ibid. p. 60-65.
10. Ibid. p. 19-20.
11. Ibid. p. 17-19.
12. Ibid. p. 21-23.
13. Ibid. p. 32-38.
14. Ibid. p. 3.
15. Ibid. pp. 335-337, 339, 349.
16. Ibid. pp. 351-352.
17. Ibid. p. 4.
18. ვაჟა-ფშაველა: ოთხტომეული (2022). ტომი 4: დრამა, პუბლიცისტიკა, წერილები, თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L“, დაბეჭდილია შპს „კოლორში“ (რამე-რუმე, გვ. 397-401).
19. იქვე, გვ. 397.
20. იქვე, გვ. 267-269 (კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი).
21. იქვე, გვ. 398.

ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

22. Nadare, Maia (2000). Diversity of headline in modern American magazines. *History & Philology* (Collection of the research papers), No.2, Tbilisi: Tbilisi University Press, pp. 945-953 (In Georgian).
23. Nadare, Maia (2002). Three main types of the headline in the modern American press. *Tbilisi University Works*, No.336, Journalism, pp. 73-89.
24. Nadare, Maia (1999). *Diversity of headlines in the American print media*. Tbilisi: Tbilisi University Press, p. 5-6 (In Georgian).
25. Nadare, Maia (2009). The compositional ribs of the media text. *Caucasus International University Herald* №1, pp. 143-148 (In Georgian).
26. ქიქოძე გერონტი (1915). ჩაქუჩიანი მამაკაცი (იხ.: გერონტი ქიქოძე: წერილები, ესსეები, ნარკვევები (1985). შემდგენელი: ლევან ასათიანი, თბილისი: „მერანი“, გვ. 191-195).
27. Nadare, Maia (2002). *Alpha and omega of publicistic writing skills: Lead and the ending*. Tbilisi: Tbilisi University Press, pp. 31-35 (In Georgian).
28. ქიქოძე გერონტი (1915). ჩაქუჩიანი მამაკაცი (გვ. 191).
29. Nadare, Maia (2002). *Alpha and omega of publicistic writing skills: Lead and the ending*. Tbilisi: Tbilisi University Press, pp. 89-90 (In Georgian).
30. ქიქოძე გერონტი (1915). ჩაქუჩიანი მამაკაცი (გვ. 192).
31. Nadare, Maia (2002). *Alpha and omega of publicistic writing skills: Lead and the ending*. Tbilisi: Tbilisi University Press, pp. 86 (In Georgian).
32. Ibid. pp. 13-14.
33. გერონტი ქიქოძე: წერილები, ესსეები, ნარკვევები (1985). შემდგენელი: ლევან ასათიანი, თბილისი: „მერანი“.
34. ბაქრაძე ა. (1989). კინო & თეატრი. თბილისი: „ხელოვნება“, გვ. 5.
35. იქვე, გვ. 131.
36. იქვე, გვ. 321.
37. იქვე, გვ. 159.
38. იქვე, გვ. 208.
39. იქვე, გვ. 225.
40. იქვე, გვ. 285.

ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

41. იქვე, გვ. 291.
42. იქვე, გვ. 303.
43. იქვე, გვ. 331.
44. იქვე, გვ. 122-130 (სიცრუე სიცრუისა).
45. იქვე, გვ. 122.
46. Nadare, Maia (1999). *Diversity of headlines in the American print media*, Tbilisi: Tbilisi University Press, p. 73 (In Georgian).
47. Nadare, Maia (2000). The ending of a publicistic text (According to the modern American press). *Sazrisi Journal*, No.3, Jacob Gogebashvili National Institute of Educational Sciences, pp. 104-109 (In Georgian).
48. Nadare, Maia (2002). *Alpha and omega of publicistic writing skills: Lead and the ending*. Tbilisi: Tbilisi University Press, p. 79 (In Georgian).
49. Nadare, Maia (2001). Italian 'fine' and American 'ending'. *Journalistic Researches*, No.1, Tbilisi, pp. 34-36 (In Georgian).
50. ბაქრაძე აკაკი (1989). კინო & თეატრი. გვ. 130.
51. ღვინეფაძე ნანა (1974). გზადაგზა, ნარკვევები. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო".
52. Кайда Л. Г. (1983). *Стиль фельетона. Выражение авторской позиций*. Москва: Издательство МГУ.
53. Nadare, Maia (2002). The art of finishing a news story. *Journalistic Researches*, No.2, Tbilisi, pp. 40-42 (In Georgian).
54. ტყებუჩავა დიანა (1975, მაისი 1). თქვენს წინაშე მიწამდე ვხრი თავს, გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი".
55. Nadare, Maia (2008). *Breaking the fourth wall*. Tbilisi: Publishing House Universal, pp. 11-17 (In Georgian).
56. ვაშაძე ლია (1970), დაჭმუჭნული კაბა, გაზეთი „ახალგაზრდა ჟურნალისტი" (In: *Footprints 2: Collected articles* (2001), Edited by Prof. Diana Tkebuchava, Tbilisi (In Georgian), pp. 54-55).
57. იქვე, გვ. 54.
58. იქვე, გვ. 55.
59. ტყებუჩავა დიანა (1981, მარტი), „მზე დედაა ჩემი...", ყოველთვიური საბავშვო ჟურნალი „პიონერი" №3, გვ. 22-23.
60. Mencher, Melvin (2010). *Melvin Mencher's News Reporting and Writing*, Twelfth Edition, New York, NY: McGraw-Hill Education.

ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)

61. Nadare, Maia (2002). *Alpha and omega of publicistic writing skills: Lead and the ending*, Tbilisi: Tbilisi University Press, pp. 20-21.
62. Ibid. pp. 35-44.
63. Nadare, Maia (1999). *Diversity of headlines in the American print media*, Tbilisi: Tbilisi University Press (In Georgian), p. 17-19.
64. Ibid. p. 51-59.
65. ერთი პუბლიკაციის ანთოლოგია: 1996-1999 (2000), „დილის გაზეთი“ და მისი ავტორები, გამომცემელ-რედაქტორი – მანანა კარტოზია, თბილისი: გამომცემლობა „სეზანი“.
66. ჭუმბურიძე იოსებ (20 იანვარი, 2000), უსათაურო სევდა, გაზ. „თბილისი“ (Source: *Footprints 2: Collected articles* (2001), Edited by Prof. Diana Tkebuchava, Tbilisi (In Georgian), pp. 292-296).
67. ზურაბიანი ფიქრია (11 ივლისი, 2000), არული ჩვენს მტრებს! გაზ. „თბილისი“ (Source: *Footprints 2: Collected articles* (2001), Edited by Prof. Diana Tkebuchava, Tbilisi (In Georgian), pp. 56-61).
68. Nadare, Maia (1999), *Diversity of headlines in the American print media*, Tbilisi: Tbilisi University Press (In Georgian), pp. 73-74.
69. Nadare, Maia (2006), *Where music reigns supreme*, Tbilisi: Publishing House Universal (In Georgian), p. 111.
70. *Footprints 2: Collected articles* (2001), Edited by Prof. Diana Tkebuchava, Tbilisi (In Georgian).
71. Nadare, Maia (2021), *Deontology through the international media law*, Tbilisi: Publishing House Universal (In Georgian).
72. ამირეჯიბი ჭაბუა (1978), დათა თუთაშხია, თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
73. ჩხეიძე როსტომ (20 აგვისტო, 2010), მზიანი ღამის ჩრდილქვეშ, ჟურნ. „ჩვენი მწერლობა“, №17(121), გვ. 46-47.
74. ქართული პუბლიცისტიკა (2010), ქრესტომათია (XX საუკუნე), შემდგენელი და რედაქტორი: დალი ჩიკვილაძე, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

BRAMS 2022 May
Volume 3, Issue 6
ISSN 2667-9299 (print)
ISSN 2960-9348 (online)